

Doprinos predstavnika kulturne pedagogije hrvatskoj pedagoškoj baštini

Marija BISTRIC

Doktorandica na Sveučilištu u Zadru,

Poslijediplomski doktorski studij pedagogije

Kvaliteta u odgoju i obrazovanju

UDK: 37.013.43(497.5)(091)

DOI: 10.15291/ai.4210

PREGLEDNI ČLANAK

Primljeno: 29. 09. 2022.

SAŽETAK

KLJUČNE RIJEČI:

kulturna pedagogija,
odgoj, odgojno djelovanje,
pedagoška baština

Kulturna pedagogija razvila se u Njemačkoj početkom 20. stoljeća unutar reformne pedagogije, a nastala je kao odgovor na krizu zastarjele normativne pedagogije herbartovskog podrijetla. U Hrvatskoj se pojavila između dva svjetska rata djelovanjem najznačajnijih predstavnika kulturne pedagogije u Hrvatskoj – Stjepana Matičevića, Pavla Vuk-Pavlovića te Stjepana Patakija. U središte svog interesa stavlja odgoj, kulturu, kulturne vrijednosti te odnos između odgajatelja i djeteta, odnosno mladog čovjeka. Cilj rada je utvrditi sličnosti i razlike u stajalištima prema odgoju iz perspektive vodećih hrvatskih predstavnika kulturne pedagogije te utvrditi mjesto kulturne pedagogije u hrvatskoj pedagoškoj baštini pomoću rada na dokumentaciji. Glavni doprinos predstavnika kulturne pedagogije hrvatskoj pedagoškoj baštini ogleda se u odvajanju pedagogije od filozofije u samostalnu znanstvenu disciplinu, promoviranju i unapređenju izobrazbe i stručnog usavršavanja odgojno-obrazovnih djelatnika, a zatim i u osuvremenjivanju pedagoških misli po uzoru na suvremena pedagoška promišljanja tadašnjih europskih pedagoga. Nadalje, Matičević je 1928. utemeljio prvi studij pedagogije na Sveučilištu u Zagrebu, Vuk-Pavlović svojim je djelom *Ličnost i odgoj*, napisanom u duhu kulturne pedagogije, hrvatskoj pedagoškoj baštini ostavio u naslijeđe vrlo vrijednu teoriju odgoja, a zaslugom Patakija osnovan je Pedagoški institut Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na kojem je organizirao i pedagoško-metodičko obrazovanje budućih srednjoškolskih nastavnika, što također predstavlja važan doprinos hrvatskoj pedagogiji u cijelosti.

UVOD

Pedagogija, a s njom i odgoj kao predmet njena proučavanja, tijekom povijesti su stalno bili izloženi promjenama (Giesecke, 1993; Vukasović, 2015; Hercigonja, 2020). Obzirom da se odgoj povijesno pojavio kad i sam čovjek te je nezamjenjiva odrednica čovjekovog života, ima važnu ulogu u povijesnom razvitku ljudskog roda, ali i u današnjem suvremenom društvu. Još od drevne antike do danas postojala su i razvijala se pedagoška iskustva, učenja i spoznaje o odgoju. Bez odgoja zasigurno ne bi bilo ni čovjeka u punom smislu te riječi, a onda ne bi postojala ni ljudska zajednica, njena kultura, ni povijest. Tako je nemoguće govoriti o bilo kojem pedagozijskom pravcu, a pritom ne raspravljati o njenim temeljnim predmetima izučavanja – odgoju. Iako postoje brojne definicije i određenja odgoja, kojeg pak nije lako definirati, svakako se možemo složiti kako je odgoj aktivnost svojstvena čovjeku, a kroz koju se on razvija kao cjelokupno ljudsko biće da bi kroz nju u konačnici i postao čovjekom u svakom pogledu te riječi (Polić, 1993; Bašić, 2000; Vukasović, 2010, 2013, 2015; Bognar, 2015). S druge strane, upravo je odgoj temelj kulturnog i povijesnog razvoja čovjeka. Stoga je ključno promatrati odgoj čovjeka iz povijesnog kuta, kroz povijest odgoja i kulture, odnosno razvoj moralnih vrijednosti.

Kulturna pedagogija svrstala se među tri najznačajnija pedagozijska pravca, a razvila se pod utjecajem duhovnoznanstvene pedagogije čiji su glavni predstavnici u to vrijeme bili Wilhelm Dilthey, Eduard Spranger i Theodor Litt, a koji su ujedno izvršili i najveći utjecaj na predstavnike kulturne pedagogije u Hrvatskoj, a time i na samu kulturnu pedagogiju u Hrvatskoj (Zaničević, 1993: 160; Radeka, 2011: 120). Cilj rada je utvrditi sličnosti i razlike u stajalištima u odgoju iz perspektive vodećih hrvatskih predstavnika kulturne pedagogije te utvrditi mjesto kulturne pedagogije u hrvatskoj pedagozijskoj baštini. Kriteriji po kojima će se provoditi analiza su pojmovi karakteristični za kulturnu pedagogiju: odgoj, odnos pedagozijske teorije i prakse, ličnost, odnos pedagogije i filozofije, odgojna svrha, odgajanje te odnos odgajatelja i odgajanika. Analiza pojedinih kriterija provest će se radom na dokumentaciji (Mužić, 2004).

KONTEKST NASTANKA I TEORIJSKO POLAZIŠTE KULTURNE PEDAGOGIJE U HRVATSKOJ

Pedagogija se proučavala kao dio filozofije sve do početka 19. stoljeća, odnosno dok ju Herbart nije osamostalio odvojivši ju u autonomnu znanost. Herbart i njegovi učenici i sljedbenici dominiraju u pedagoškim stajalištima sve do pojave reformne pedagogije koja označava period burnih pedagoških zbivanja. Dok su se u Europi događale brojne promjene u školstvu, pod utjecajem različitih novih pravaca, pokreta i škola, u Hrvatsku ta nova reformna strujanja dopiru nešto sporije, ali su ipak omogućena zahvaljujući putovanjima naših pedagoga u druge države, ponajprije u Austriju, Njemačku, Francusku i Češku (Vukasović, 2013, 2015). Tako se u Njemačkoj početkom 20. stoljeća unutar reformne pedagogije pojavljuje i kulturna pedagogija koja je pomoću odgoja nastojala obnoviti kulturni život (Zaninović, 2013; Vukasović, 2015; Hrvatska enciklopedija, 2006). Dok se u Srbiji i Sloveniji u tom periodu snažno razvijala pedagogija radne škole, u Hrvatskoj se ipak najsnažnije razvila kulturna pedagogija. Proučavajući temeljna teleologijska pitanja pedagogije i odgoja, kulturna se pedagogija posvetila pedagojskoj teoriji, odnosno pedagojskoj znanosti, a s njom počinje cjelovito promišljanje odgoja kod pedagoga teoretičara, što pridonosi napuštanju „prosvjetiteljskog pristupa pedagojskoj teoriji“ (Radeka, 2011: 120-122).

Iako je Diltheyeva duhovnoznanstvena pedagogija obuhvatila sasvim različita i nehomogena pedagojska strujanja, ona svakako predstavlja određeno teorijsko polazište kulturne pedagogije (Gudjons, 1994: 29). Naglašavanjem nepromjenjivih duhovnih kulturnih vrijednosti, Dilthey ukazuje na konstantnost morala, nauke i same kulture, a koje predstavljaju vrijednosti kulture (Zaninović, 1993: 160). Spranger pak odgoj definira kao specifičan proces unutar ljudske kulture ističući kako se odgoj i kultura međusobno prožimaju, pa smatra da tamo gdje je prisutan odgoj zasigurno ima i kulture (Bollnow, 1989: 3). Theodor Litt bio je pod utjecajem svog učitelja Diltheya, no također ima i dodirnih stajališta sa Sprangerom. Njegova temeljna misao o odgoju temelji se na spoznavanju i življenju pa ističe kako odgajatelj treba pustiti dijete da se samo razvija u onom području u kojem treba samo spoznavati svijet, dok ga, s druge strane, ne smije pustiti da se razvija i raste samo tamo gdje bi ga on trebao voditi i usmjeravati (Zaninović, 1993: 161).

Polazeći od uvjerenja kako teorija odgoja želi utjecati na odgojnu praksu,

kulturna pedagogija zauzima stajalište kako teorija odgoja ujedno i proizlazi iz prakse, u čemu ujedno i vidi razlog svog postojanja i odgojnog zadatka. Kulturna pedagogija u centar svog promatranja i interesa prvenstveno postavlja čovjeka, kulturu i sustav vrijednosti te odnos čovjekovog odgoja prema kulturi i sustavu vrijednosti čovjeka, zahtijevajući od odgoja razvoj svih potencijala mladog čovjeka (Zaninović, 1993, 159; Radeka, 2011: 121, 2020: 199). Čovjek kao središte interesa kulturne pedagogije sagledava se kao „htijuće, osjećajno-sno i djelatno biće“, u kontekstu svojih životnih odnosa, za razliku od dotadašnjeg herbatovskog poimanja čovjeka kao razumskog bića (Zaninović, 1993: 159; Gudjons, 1994: 29; Radeka, 2011: 121, 2020: 199, 205). Naime, čovjekova se duhovna „punina“ ne može ostvariti samo razumom, odnosno *ratiom*, pa bi kao takva „svaka jednostrana izobrazba razuma bila proturječna promatranju čovjeka u ukupnosti njegovih moći“ (Gudjons, 1994: 29). Obzirom na svoj predmet proučavanja kulturna se pedagogija ujedno i odupire negiranju svakodnevnih problema s kojima se čovjek susreće u suvremenom svijetu ističući kako je kultura najvažnija u čovjekovom odgoju i životu (Radeka, 2020; Hrvatska enciklopedija, 2006). S druge strane, kulturna pedagogija u središte svog promatranja također stavlja i temeljna pedagogijska odgojna pitanja, promatrajući pedagogiju kao samostalnu znanstvenu disciplinu. Temelji se na individualizmu u odgoju, idejnom pluralizmu, uravnoteženom odnosu odgajaničeve ličnosti i ljudske zajednice (Radeka, 2011: 116, 121).

Kulturna pedagogija u Hrvatskoj razvijala se između dva svjetska rata, pod utjecajem Sveučilišnih profesora, znanstvenika, pedagoga i filozofa - Stjepana Matičevića, Pavla Vuk-Pavlovića i Stjepana Patakija, koji su ostavili najdublji trag na kulturnu pedagogiju u Hrvatskoj te su ujedno i njeni najistaknutiji predstavnici (Zaninović, 1993; Vukasović, 1994, 2015; Radeka, 2000, 2011, 2013, 2020). Proučavanje kulturne pedagogije u Hrvatskoj počinje 1916. godine sa Matičevićem, zatim ju 1928. počinje proučavati Pataki, a 1932. i Vuk-Pavlović. Osim njih predstavnici kulturne pedagogije u Hrvatskoj bili su i Vladimir Petz, Marijan Tkalčić i drugi (Radeka, 2000, 2011, 2013, 2020). Naši su pedagozi tijekom svog školovanja i pedagoškog rada boravili u europskim zemljama, ponajprije u Njemačkoj, Austriji i Češkoj gdje su upoznavali pedagoške glavne reformne mislioe i bogatili svoja saznanja i spoznaje te potom u duhu suvremenih pedagogijskih promišljanja stvarali vrijedne plodove hrvatske kulturne pedagogije. Crpeći saznanja iz kulturne, filozofijske i vrijednosne pedagogije i prateći pedagoška zbivanja u Europi sudjelovali su u znanstvenom promišljanju

nju i osmišljavanju pojma odgoja, kao i samog procesa odgajanja (Vukasović, 2015). Obzirom na povijesne i društvene okolnosti koje su se događale na našim prostorima početkom 40-ih godina 20. stoljeća, našim glavnim predstavnicima kulturne pedagogije ograničeno je slobodno pedagogijsko stvaralaštvo u dotadašnjem duhu i kontinuitetu kulturne pedagogije. Naime, Matičević je preminuo 1940. godine, iduće godine Vuk-Pavlović prisilno je umirovljen, a Pataki naglo smanjuje objavljivanje radova radi totalitarnog okruženja¹, da bi završetkom Drugog svjetskog rata 1945. godine bio onemogućen, pa i prekinut njen daljnji razvoj (Radeka, 2000: 152-153, 2011: 122, 2013: 350, 2020: 206).

Stjepan Matičević (1880. - 1940.) prvi je autor koji je u Hrvatskoj počeo razvijati kulturnu pedagogiju. Bio je sveučilišni profesor, pedagog, akademik i znanstvenik, ali i utemeljitelj prvog studija pedagogije na Sveučilištu u Zagrebu. Svojim dolaskom na Sveučilište u Zagrebu, 1928. godine, odvaja pedagogiju od filozofije u samostalnu znanstvenu disciplinu te se otada stječu i prvi doktorati iz pedagogije (Vukasović, 2010, 2015; Radeka, 2020). U vrijeme njegova rođenja, školovanja, a kasnije i pedagogijskog stvaranja, događale su se intenzivne političke, kulturne, društvene i ekonomske promjene te su se prevodili pedagoški radovi J. A. Komenskog, Pestalozija, Mossoa, Spencera i drugih, što je doprinijelo njegovom pedagogijskom i filozofijskom stvaranju istaknuvši ga kao najplodnosnijeg hrvatskog pedagoga i filozofa (Dumbović, 1999; Čepulo, 2002; Krešić, 2011; Vukasović, 2015; Radeka, 2020). Obzirom da je u pedagogiju ušao iz filozofije, u svojim prvim radovima promišlja o filozofskim pitanjima te obrađuje filozofske probleme, a riječ je o radovima: *Prilog zasnivanju logike* (1907), *Neke napomene u prilog našoj filozofijskoj i psihologijskoj terminologiji* (1912) te *Počeci filozofije* (1919) (Vukasović, 1994: 394). Duh kulturne pedagogije ogleda se u člancima *Osnovi nove škole* (1934b), *Idealni i realni momenat u uzgoju* (1923), *K problematici funkcije uzgajanja i jedne nauke o njoj* (1934a), *Pedagogijski akt i odgajateljsko zvanje* (1934c) te *Priroda, kultura i odgoj* (1935).

Pavao Vuk-Pavlović (1894. - 1976.) sveučilišni je profesor, znanstvenik, pedagogijski i filozofijski pisac koji također u Hrvatskoj djeluje između dva svjetska rata (Vukasović, 1994: 398, 2010: 109, 2015: 97). Iako je istaknuti hrvatski filozof, smatramo ga i istaknutim hrvatskim pedagogom (Vukasović, 2015). Studirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ali i u Berlinu i Leipzegu. Upravo će mu studiranje u Njemačkoj, u kojoj je slušao predavanja poznatih predstavnika pe-

¹ Radeka u svojoj doktorskoj disertaciji iz 2000. godine objašnjava kako je tadašnja totalitarna vlast određene dijelove kulturne pedagogije prepoznavala kao „ostatke liberalizma“ te ih je kao takve zabranjivala (Radeka, 2000: 152).

dagogijskih, psihologijskih i filozofijskih reformnih strujanja, omogućiti cjelovite shvaćanje svrhe i značenja odgoja u životu čovjeka i njegovoj zajednici kao i sagledavanje fenomena odgoja iz različitih pedagoških stajališta (Vukasović, 1994, 2010, 2015). Od 1928. predaje na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu kao profesor teorijske pedagogije, teorijske i praktične filozofije te povijesti filozofije i pedagogije. Već iduće godine u svojstvu docenta prelazi na Filozofski fakultet u Zagrebu gdje pomaže profesoru Stjepanu Matičeviću u ostvarivanju studijskog programa pedagogije te izvodi kolegije Filozofija odgoja i Povijest odgoja i odgojnih teorija (Vukasović, 1987: 164, 1994: 398-399, 2010: 109, 2015: 98). Sukladno kolegijima koje je izvodio na Filozofskom fakultetu u Zagrebu objavio je i nekoliko osobito vrijednih pedagoških radova koji su ostavili velikog traga na shvaćanje odgoja i odgojne djelatnosti (Vukasović, 1994: 399, 2010: 109, 2015: 100-101). Prvenstveno se to odnosi na djela *Ličnost i odgoj* (1932) te *Stvaralački lik Đure Arnolda* (1934), a zatim i na radove *Teorija i odgojna zbilja* (1934), *Odgajateljska obazrivost* (1935), *Na granicama odgajateljske obazrivosti* (1936), *Uzgoj, odgoj i obrazovanje* (1939) koji su objavljeni u časopisu *Napredak* (Vukasović, 2010: 109). Duh kulturne pedagogije ogleda se u djelima *Ličnost i odgoj* (1932) i *Teorija i odgojna zbilja* (1934). Upravo je djelo *Ličnost i odgoj*, prema Vukasoviću (1987: 164, 2015: 101), Vuk-Pavlovićevo najvažnije pedagoško djelo i „prva naša filozofija odgoja“. Djelo *Ličnost i odgoj* (1932) filozofi s jedne strane nazivaju hrvatskom filozofijom odgoja, a pedagozi ju s druge strane nazivaju teorijom odgoja (Vukasović, 2015: 101). Sam Vuk-Pavlović ju u predgovoru djela pak naziva filozofijsko-pedagoškim djelom, odnosno „filosofičko-pedagogičkim izvodom“ (Vuk-Pavlović, 1932: 7).

Stjepan Pataki (1905. - 1953.) sveučilišni je profesor, pedagog, znanstvenik, pedagogijski pisac, istaknuti javni i kulturni djelatnik i utemeljitelj Pedagoškog instituta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Uz Matičevića i Vuk-Pavlovića najpoznatiji je predstavnik kulturne pedagogije u Hrvatskoj te zauzima jedno od vodećih mjesta među hrvatskim pedagojskim teoretičarima (Vukasović, 2015: 117-120; Zaninović, 1993: 165). Nakon studija filozofije, pedagogije i matematike na Mudroslovnom fakultetu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kao gimnazijski profesor proširuje i nadograđuje svoja pedagojska saznanja putujući u Češku i Njemačku (Vukasović, 1994, 2015; Radeka, 2000: 215-216). Naslijedivši Matičevića na zagrebačkom sveučilištu aktivno je sudjelovao u pedagoškom osposobljavanju i usavršavanju odgojitelja, učitelja i pedagoga te organizirao i pokrenuo objavljivanje pedagoške lite-

rature. Upravo je njegovom zaslugom 1946. godine osnovan Pedagoški institut Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Svojim aktivnim pedagoškim, praktičnim i teorijskim djelovanjem na sveučilištu omogućio je i reorganizaciju Odsjeka za studij pedagogije u novu organizaciju pedagoško-metodičke izobrazbe budućih nastavnika. Tako je pod njegovim vodstvom u Pedagoškom institutu organizirano pedagoško-metodičko obrazovanje budućih srednjoškolskih nastavnika, čime su postavljeni temelji metodika srednjoškolske nastave, što je pak rezultiralo nastankom metodičkih priručnika, brojnih metodika, udžbenika, ali i radova u pedagoškim časopisima (Vukasović, 1994, 2015: 119-120). Obzirom da je studirao filozofijsku grupu predmeta, u početku se bavio filozofijskim pitanjima pa su i njegovi prvi radovi obrađivali filozofijsku tematiku, odnosno filozofijske probleme i filozofijska pitanja (Vukasović, 2015: 120). U gotovo dovršenom sveučilišnom udžbeniku *Opća pedagogija* Patkai je prikazao svoju koncepciju kulturne pedagogije, kao i svoje pedagoijske ideje (Vukasović, 2015: 123). U duhu kulturne pedagogije napisao je djela *Razmatranja o pedagoijskoj teleologiji* te *Filozofijski osnov pedagoijske teleologije* (1928), *Kulturna pedagogija i problemi duhovno-znanstvene psihologije* (*Prilog kulturno-filozofijskoj problematici*) (1929), *Kultura i odgoj* (1932), *Problemi filozofijske pedagogije* (1933), *Razmatranje o filozofijskim i psihologijskim principima pedagoijske nauke* (1934), *Pedagoijska nauka i problemi odgojne funkcije* (1936), *Razvoj čovjeka i obrazovanje ličnosti* (1938), *O autonomiji uzgoja* (1939), *Smisao i uloga odgoja u kulturnom životu čovjeka* (1943) (Radeka, 2000; Vukasović, 1994, 2010, 2015).

Analiza pojmova karakterističnih za kulturnu pedagogiju iz perspektive hrvatskih predstavnika kulturne pedagogije

Matičević je glavnim pedagoškim pitanjem smatrao određivanje same odgojne funkcije koja povezuje odgojne vrijednosti, odgajatelja i odgajanika u skladan i cjelovit pedagoški odnos (Vukasović, 1994: 394, 2010: 108, 2015: 79). Odgoj kao takav primarno shvaća kao kulturno i prirodno čovjekovo razvijanje i uspinjanje u smjeru napretka ljudske zajednice, ali i ljudske vrste, pri čemu svaki čovjek raste i razvija se aktivno prelazeći iz subjektivnog u objektivni duh, odnosno iz individualnog duha prerasta u kolektivni duh, u kulturnu zajednicu koja predstavlja temelj zajedničkim društvenim i kulturnim dostignućima čitavoga čovječanstva (Kujundžić i Marjanović, 1991: 44;

Radeka, 2020: 199). Dok Matičević shvaća odgoj kao „kulturnu praksu“, promišljeno djelovanje odgajatelja na ponašanje i razvoj pojedinca te prenošenje kulturnih vrijednosti² (Matičević, 1934a, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 191, 199), Vuk-Pavlović ga definira kao „općečovječansko služenje čovječanstvu“ koji je jedinstven svim ljudima (Vuk-Pavlović, 1932: 206), a Pataki ga pak vidi kao jasno određen objekt, usmjerenu djelatnost koja njeguje kulturu i kulturne vrijednosti, ima sebi svojstvene ciljeve i svrhu, a svojstven je samo čovjeku te služi oblikovanju mladog bića u čovjeka (*ličnost*) putem kulturnih vrijednosti (Pataki, 1934: 249, 1938a: 14, 20, 30, 1938b: 154), što je prikazano u *Tablici 1*.

TABLICA 1. Analiza pojmova karakterističnih za kulturnu pedagogiju iz perspektive predstavnika kulturne pedagogije u Hrvatskoj

POJMOVI KARAKTERISTIČNI ZA KULTURNU PEDAGOGIJU	Matičević	Vuk-Pavlović	Pataki
ODGOJ	Odgoj je promišljeno djelovanje na ponašanje i razvoj čovjeka putem kulturnih (moralnih) vrijednosti, kulturno razvijanje čovjeka u smjeru napretka ljudske zajednice, a temelji se na koncepciji slobodne komunikacije svih njegovih sudionika.	Odgoj je jedinstven svim ljudima, a predstavlja proces izgrađivanja čovjeka međudjelovanjem okoline i kulture.	Odgoj je svojstven samo čovjeku, a odnosi se na oblikovanje čovjeka putem temeljnih životnih i kulturnih vrijednosti u cilju obrazovanja ličnosti. Odgoj je usmjerena djelatnost koja ima svoje ciljeve i svrhu te njeguje kulturu i kulturne vrijednosti.
ODNOS PEDAGOGIJSKE TEORIJE I PRAKSE	Pedagogiju čine i teorija i praksa. Pedagogijska teorija neodvojivi je dio prakse autonomne pedagogije.	Pedagogijska teorija i praksa čine neodvojivi dio jedne cjeline, uključuju jedna drugu.	Kulturna pedagogija približila je pedagogijsku teoriju samoj praksi. Pedagogijska teorija i praksa podjednako su važne, međusobno se isprepliću i trebaju se nadopunjavati.

² „Odgoj je svršna i planska (promišljena) njega (vođenje, formiranje) prirodnih mogućnosti čovjeka u njegovu razvoju na razini duhovnih (kulturnih) mu težnja tj. odgoj je svjesna njega kulturne volje čovjeka. Odgoj je prema tome također kulturni akt, ali upravljen na jednu naročitu kulturnu vrijednost, na odgojnu ili obrazovnu ideju“ (Matičević, 1934a; u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 199).

POJMOVI KARAKTERISTIČNI ZA KULTURNU PEDAGOGIJU	Matičević	Vuk-Pavlović	Pataki
LIČNOST	Odgojem se individua preoblikuje (transformira) u osobnost.	Pojedinaac (lice) se pomoću kulturnih vrijednosti razvija u ličnost (čovjeka), a na tom putu pomaže mu društvo, odnosno odgajatelj.	Ličnost predstavlja jedan konačni cilj odgoja do kojeg vodi težak i dug put na kojem mu pomaže društvo, u prvom redu odgojno-obrazovne institucije. Ličnost je rezultat međudjelovanja čovjekove osobnosti i kulture.
ODNOS PEDAGOGIJE I FILOZOFIJE	Pedagogija je autonomna, samostalna znanost, no postoji povezanost pedagogije i filozofije u određenju njene odgojne svrhe.	Pedagogija je dio filozofije, a pedagoški problemi ujedno su i filozofski problemi.	Postoji povezanost pedagogije i filozofije u određenju njene odgojne svrhe, no pedagogija je autonomna, samostalna znanost.
ODGOJNA SVRHA	Raspravljanje o odgojnoj svrsi pripada filozofiji, a ogleda se u prenošenju kulturnih vrijednosti.	Odgojna svrha predstavlja jedinstven i osoban aspekt odgoja. Krajnja svrha odgoja je prerastanje lica u ličnost (pojedina u čovjeka) s ciljem prenošenja kulturnih vrijednosti.	Raspravljanje o odgojnoj svrsi dio je pedagogije i filozofije, a cilj joj je odgajanje.
ODGAJANJE	Odgajanje predstavlja prenošenje kulturnih vrijednosti, preoblikovanje djeteta u jedinstvenu, potpunu ličnost.	Odgajanje predstavlja uključivanje pojedinca u kulturni život, ono je preodgajanje pojedinca u potpunog čovjeka.	Odgajanje je „kulturni posao“ potreban za nastavljavanje kulture, smisleno i aktivno preoblikovanje mladog čovjeka u cilju njegovog osposobljavanja za život i kulturne zadaće.

POJMOVI KARAKTERISTIČNI ZA KULTURNU PEDAGOGIJU	Matičević	Vuk-Pavlović	Pataki
ODNOS OD- GAJATELJA I OD- GAJANIKA	Odgajatelj vodi odgajanika i prenosi mu kulturne vrijednosti, a njihov odnos temeljen je na odgajanikovoju slobodi odlučivanja.	Odnos između odgajatelja i odgajanika je osoban i neponovljiv te je temeljen na ljubavi i ravnopravnosti, umjesto na moći.	Odnos između odgajatelja i odgajanika predstavlja samo jedno odgojno područje. Odgojitelj odgaja svojim verbalnim i neverbalnim porukama, on je promatrač i poticatelj odgajaničkih aktivnosti te je promicatelj kulturnih vrijednosti.

Govoreći o odgoju, Matičević ističe kako je odgoj njega kulturne volje, odnosno ona je „kulturna praksa“ čovjeka. S druge strane, Pataki obrazlaže kako su kultura i odgoj međusobno povezani u stalnoj međusobnoj interakciji pa, samim time, odgoj ovisi o kulturi, a kultura o odgoju (Pataki, 1938a: 8-9). Vuk-Pavlović za odgoj tvrdi da ga se treba sagledati kao cjelinu, odnosno kao proces unutar šireg konteksta života i kulture (Vuk-Pavlović, 1932: 12).

Nadalje, iz *Tablice 1.* uočavamo sličnosti i razlike u shvaćanju odnosa pedagogijske teorije i prakse, kao i odnosa pedagogije i filozofije iz perspektive naših predstavnika kulturne pedagogije. Tako Matičević pedagogijsku teoriju vidi kao neodvojivi dio prakse autonomne pedagogije (Matičević, 1934a, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 167-168, 191-192), Vuk-Pavlović smatra kako su pedagogijska teorija i praksa neodvojivi dio jedne cjeline koje ne mogu isključivati jedna drugu, a teorija kao takva mora „neposredno služiti praksi“ (Vuk-Pavlović, 1934: 51). Pataki pak smatra kako je upravo kulturna pedagogija „približila pedagogijsku teoriju obrazovnoj praksi“, a što je po njemu presudno za sam razvoj kulturne pedagogije (Pataki, 1929: 298-299). Pataki tako drži da su pedagogijska praksa i teorija jednako važne³ te kao i Vuk-Pavlović

³ „Pedagogija bi zaista prestala biti moguća u smislu jedne teorijske ‘čiste’ nauke bitka i zazbiljenosti (...). Prestala bi lako u tom slučaju biti moguća i kao autonomna nauka (...). Pedagogija može baš tako biti i teorija i norma, i ‘čista’ i tehnolojska (praktična) nauka (...). Pedagogija je nauka ili teorija o jednoj naročitoj praksi i prema tome je pedagogija i teoretska nauka naročite zaozbiljnosti i praktična i tehnolojska nauka naročitog zadatka, ona je ujedno i teoretska i

smatra da su one međusobno povezane, a obzirom da se međusobno isprepliću trebaju se nadopunjavati⁴ (Pataki, 1938a: 9-10).

U promišljanjima o *ličnosti* Matičević (Matičević, 1934b, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 136) naglašava kako do potpune, samostalne ličnosti dolazi samo odgojem u kojem prevladava slobodna volja odgajnika⁵, odnosno *ličnost* predstavlja put razvoja individue u potpunu osobnost čovjeka pomoću odgoja. S druge strane, kod Vuk-Pavlovića i Patakija nalazimo određene dodatne točke u temeljnom shvaćanju odgoja i određenju *ličnosti*. Sličnosti se očituju u samom predmetu odgoja, odnosno kulturnim vrijednostima pomoću kojih se čovjek razvija i u konačnici postaje čovjekom. Tako svoje polazište u odgoju Vuk-Pavlović (1932: 228-229) vidi upravo u kulturnim vrijednostima koje omogućuju čovjeku razviti svoju duhovnu slobodu pomoću koje će se izditi iz materijalnog svijeta u novi svijet kulturnih vrijednosti, dok Pataki smatra kako se odgojem oblikuje odgajnik (mladi čovjek) koji se razvija i oblikuje u međudnosu s drugim ljudima i kulturom – svojom okolinom (Pataki i sur., 1939: 442). Pataki (1938a, 1938b) tako smatra kako je čovjek već svojim rođenjem individua koja se pomoću kulturnih vrijednosti⁶ razvija u *ličnost* kao je konačni cilj odgoja, a do kojeg vodi dug put⁷. Naime, i Vuk-Pavlović (1932) i Pataki (1938a) *ličnost* vide kao određeni put kojim čovjek treba krenuti kako bi u konačnici i postao čovjekom, no na tom putu mu prema Vuk-Pavloviću pomaže društvo, odnosno odgajatelj koji ga odgaja, dok Pataki. Međutim, također naglašava kako čovjeka na tom putu oblikuje društvo, no također naglašava važnost odgoja unutar odgojno-obrazovne institucije (škole). Prema Patakiju (1938a: 50), škola ima nezamjenjivu odgojnu zadaću u procesu obli-

normativna nauka“ (Ibidem, 167, 199).

⁴ „Teoretičar samo pretpostavlja aktualne probleme i potrebe faktičkog obrazovanja, uzgajanja i nema odnosno neće da imade vremena za ona ‘filozofijska razmatranja’ o svrsi, o ideji, o intenciji obrazovanja (...) jer ideja, svrha, intencija obrazovanja ne dolazi do jasne i distinktnosti svijesti odnosno do izravnog i izrazitog uticaja u svakom momentu obrazovnog rada, nego tumači i normira obrazovanje u cjelini. Praktičar opet po naravi svog posla zabavljen je poglavito obrazovnim radom i nerijetko, upravo često se dešava da (...) zaboravlja da postoji pitanje: što je obrazovanje i što se obrazovanjem nastoji ostvariti. Problematika obrazovne tehnike, obrazovna metodika, upravo je problematika najdjelotvornijeg rada“ (Ibidem, 9-10).

⁵ „Odgoj i škola imaju razvijati čovjeka iz klice mu do puna lika, do potpune ‘ličnosti’. Razvijanje je bit uzgoja. Bitnog, pravog i punog razvijanja nema bez lične slobode. Vezanje i upravljanje, čvrsto vođenje, suvišno normiranje i autorisanje može uroditi jedino artefaktom, samo u slobodi izrastao i porastao individuum prima prirodan lik i postizava prirodno određenje (...). Samo slobodan uzgoj, odnosno uzgoj koji će se tek svojim pobudama pobrinuti za to, da dijete faktično raste, ali raste iz sebe nesmetano, po svojim individualnim zakonima i potrebama, i tako izgradi samo sebe – individualno – do pune, samostalne ličnosti“ (Matičević, 1934b, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 136).

⁶ Ljudsko se biće tokom svog životnog razvoja obrazuje odnosno formira (...). Ljudsko je biće bez sumnje već od svog rođenja, po činjenici prirode, individuum, ali tokom svog života ono *treba* da se izgrađuje i oblikuje u *kulturni* individuum“ (Pataki, 1938b, u: Čehok, 1997: 141).

⁷ „Ličnost je jedan visoki ideal uzgoja i pedagoškog nastojanja uopće (...). Put do njega težak je i dug“ (Pataki, 1938a: 50).

kovanja *ličnosti* jer je *ličnost* primarno rezultat sinergije čovjekova individualiteta i kulture u kojem se odgojne zadaće i funkcije škole ogledaju „u kulturnom životu čovjeka“. No, Pataki (1938b: 155) također naglašava kako se „*ličnost* u stabilnijem obliku formira tek poslije i izvan škole“, pritom ističući važnost razvoja kulturnih vrijednosti unutar škole kako bi mladog čovjeka usmjerila i potaknula u njegovu budućem razvoju „u pravcima kulturnih sadržaja“, izvan škole. Naime, i ova Patakijeva promišljanja o odgojnoj zadaći škole podsjećaju na Vuk-Pavlovićeva promišljanja o dostizanju razvijene *ličnosti* uz pomoć kulture i obrazovanja u školi, a čime se Pataki približio razmišljanjima i stajalištima Vuk-Pavlovićeve teorije odgoja po kojoj će *lice* uz pomoć kulturnih vrijednosti prerasti iz *lica* u *ličnost*. O ovoj sličnosti u stajalištima govori i Vukasović (2015: 123) ističući zanimljivu činjenicu da je Pataki isprva, povodom Vuk-Pavlovićevog djela *Ličnost i odgoj*, dao kritičan osvrt o postojanju univerzalnih vrijednosti, odgajateljske ljubavi, kulture i odgoja i negirao egzistiranje objektivnog idealizama, da bi se pred kraj razdoblja svog stvaranja u duhu kulturne pedagogije i sam približio njegovim pedagojskim promišljanjima.

Razmišljajući o odgoju i odgajanju Matičević ističe potrebu traženja odgovora na njena temeljna pedagoška pitanja, a odgovore pronalazi i prepoznaje u filozofiji (Krešić, 2011). Matičević se zalagao za autonomnost pedagogije u odnosu na filozofiju, no pitanje pedagojske teleologije ipak smatra pitanjem filozofije, dok odgoj i obrazovanje smatra praksom kao sastavnim dijelom autonomne pedagogije (Matičević, 1934a, u: Kujundžić i Marjanović, 1991; Zaninović, 1993). Tako u članku *K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj* (1934a) dokazuje autonomnost pedagojske znanosti⁸. I Vuk-Pavlović, kao i Matičević, pedagogiju promatra dijelom filozofije, naročito u sagledavanju njenih odgojnih problema smatrajući kako su pedagojski problemi zapravo i filozofijski problemi (Vuk-Pavlović, 1932: 42). Iako priznaje povezanost filozofije i pedagogije, Pataki pedagogiji daje određenje samostalne, zasebne znanosti o odgoju koja ipak ne ide toliko daleko da bi isključivala ikakve dodirne točke s filozofijom, osobito u određenju njene odgojne svrhe (Pataki, 1933, 1938a). Pataki (1933: 13, 128) tako smatra kako je nemoguće progovirati i razmišljati o odgojnom djelovanju, a ne uzeti u obzir i teleološku svrhu odgajanja, koja je neodvojivi, sastavni dio filozofije. Sličnosti i razlike u staja-

⁸ „Pedagogija kao nauka nalazi se u borbi za svoj predmet i za svoju radnu metodu (...). Pedagogija je zato teleolojska i normativna nauka, jer stavlja na čelo svoj pedagojskoj refleksiji pitanje 'odgojnog cilja' (Matičević, 1934a, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 163-165). Nauka o odgoju ili pedagogija je prema tome specifična i prema drugima jasno razgraničena nauka sopstvene zakonitosti, ona je autonomna nauka“ (Ibidem, 199).

lištima naših glavnih predstavnika kulturne pedagogije ogledaju se u samom definiranju odgojne svrhe. Pataki je odgojnu svrhu smatrao dijelom i ciljem odgajanja, dok je Matičević raspravljanje o odgojnoj svrsi smatrao zadaćom filozofije (Zaninović, 1993: 163). Tako Matičević svrhu odgajanja vidi u prenošenju kulturnih vrijednosti pojedinca na nove mlade naraštaje (Matičević, 1923, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 86), dok ju Pataki (1928: 262) vidi u pravodobnom uočavanju i planiranom djelovanju odgajatelja, na što ukazuje i Vukasović (2015: 123). Vuk-Pavlović pak promatra odgojnu svrhu kroz prizmu odgoja, koja je kao takva osobna, odnosno „personalna“, a predstavlja jedinstven i osoban aspekt odgoja koji je svakom čovjeku neponovljiv i individualan na njemu svojstven način (Vuk-Pavlović, 1932: 92). S druge strane, Vuk-Pavlović krajnju svrhu odgoja vidi u prerastanju *lica* u *ličnost*, odnosno pojedinca u čovjeka koji zatim postaje nositelj kulturnih vrijednosti (Vuk-Pavlović, 1932: 248), pri čemu uočavamo sličnosti s već spomenutim Patakijevim shvaćanjem *ličnosti* kao temeljnom svrhom, odnosno ciljem odgoja (Pataki, 1938a: 50).

Promišljajući o odgajanju Matičević, ključnu ulogu vidi u međusobnom djelovanju odgajatelja i odgajnika te kulturnih vrijednosti koje mu odgajatelj prenosi⁹. Prema Vuk-Pavloviću (1932), odgajanje je slobodno odgojno djelovanje¹⁰ usmjereno na budućnost¹¹, odnosno na nove naraštaje, a predstavlja osobni, neponovljivi odnos između odgajatelja i odgajnika¹² u cilju razvoja pojedinca (*lica*) u izgrađenu osobnost, odnosno potpunog čovjeka (*ličnost*), te prenošenja i očuvanja kulturnih vrijednosti¹³. U određenju odgoja i odgajanja Pataki se najviše približio samom duhu kulturne pedagogije, pri čemu odgajanje vidi kao jedan „kulturni posao“ potreban za „održavanje i nastavljanje kulture“ (Pataki, 1928: 269). S druge strane, odgajanje definira kao smisleno

⁹ Svako odgajanje, svaki se odgojni akt odigrava u neminovnom prepletu triju faktora: odgajnik – odgajatelj – vrijednost (kulturno dobro, ideal), pri čemu odgajatelj igra vidnu ulogu posrednika“ (Matičević, 1934a, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 196).

¹⁰ „Odgajanje se daje razumjeti samo kao djelovanje iz slobode, a nikako i nipošto kao čin, koji bi u bilo kojemu pravcu bio moguć i pod silu“ (Vuk-Pavlović, 1932: 53).

¹¹ Odgajatelj ne odgaja za sebe, nego za budućnost, koja ima da se rodi, i dok bi god zatajio istinsko svoje bistvo, zanijeko kao pravo svoje pozvanje te odbjegao svoje carstvo, kad bi radio drukčije“ (Ibidem, 241).

¹² „Ne može se odgojni proces razvijati izvan ličnog odnosa. Lica su, koliko su bića umom nadarena, prenosioci visokih i najviših dobara; lica su, kojima se razbuđuje čežnja za vrednotom te diže i jača volja za vrijednosnim doživljajem. Lica su, koja tako reći siju sjeme budućnosti i licima treba da budućnost radaju (...). Svaka konkretna odgojna djelatnost pretpostavlja ličnost odgajateljevu s jedne, a lice pitomčevo s druge strane (Ibidem, 49-50).

¹³ „Prema bistvenoj usmjerenosti pedagoške funkcije, prema bitnim tendencijama i krajnjem naporu odgoja treba da se lice preraste u ličnost, a ličnost je čovjeku uistinu samo toliko, koliko je nosilac snažnih i uspješnih impulsa i energija za prenošenje i rasadivanje visokih i najviših vrednota života, koliko iz njega općenito izviru odgojni utjecaji i učinci“ (Ibidem, 248).

i aktivno preoblikovanje mladog čovjeka s ciljem njegova osposobljavanja za život i kulturne zadaće¹⁴ (Pataki, 1938a).

Temelja razlika u stajalištima hrvatskih predstavnika kulturne pedagogije ogleda se u samoj slobodi koja je (ili nije) protkana u međusobnom odnosu odgajanika i odgajatelja također prikazanoj u *Tablici 1*. Promišljajući o odgajanju, Matičević ga vidi kao sredstvo upravljanja i oblikovanja kulturnom voljom odgajanika, odnosno prenošenje kulturnih vrijednosti¹⁵ u kojoj odgajatelj kao pedagog vodi¹⁶ dijete, no također naglašava važnost slobodne volje odgajanika (Matičević, 1934b, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 124, 136; Matičević, 1934c, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 116-122). Vuk-Pavlović također smatra kako odgajanje obuhvaća cijelu kulturu i sva njena područja djelovanja, no za razliku od Matičevića smatra kako odgajanje ujedno predstavlja i osobni odnos između odgajanika i odgajatelja, koji također treba biti temeljen na ljubavi, ali ne i na moći odgajatelja prema odgajaniku (Vuk-Pavlović, 1932). Upravo se u međusobnom odnosu odgajatelja i odgajanika ogleda temeljna razlika u stavovima na sam odgoj djeteta između Matičevića i Vuk-Pavlovića. Naime, Matičević *odgajateljovu ulogu* vidi u prenošenju kulturnih vrijednosti na odgajanika, prilikom čega odgajatelj preuzima primarnu, nadređenu ulogu u odnosu na dijete, a u kojoj on vodi dijete kroz put spoznavanja kulturnih vrijednosti (Matičević, 1934c, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 116-122). Vuk-Pavlović (1932: 232), s druge strane, odgajateljsku ulogu vidi u usmjeravanju djeteta kulturnim vrijednostima, pri čemu odgajatelj s djetetom, odnosno *odgajanimkom*, gradi ravnopravan i međusobno uvažavajući odnos koji se treba temeljiti na ljubavi, slobodi i poštovanju (Vuk-Pavlović, 1932). S druge strane, Pataki (1938a, 43-44) ističe kako odnos između odgojitelja i odgajanika predstavlja samo jedno odgojno područje¹⁷, odnosno odgojni proces treba sagledati kao cjeloviti međudnos društvenog konteksta i odgajanika pa se odgojno djelovanje ne odnosi samo na profesionalnog odgojitelja, već i na širi društveni

¹⁴ Odgajanje je intencionalno i više-manje, aktivno „zahvatanje“ u razvojni tok mladenačkog života (u njegovo oblikovanje ili obrazovanje) sa svrhom osposobljavanja za opće životne i kulturne zadaće“ (Pataki, 1938a: 43).

¹⁵ „Odgajatelj predstavlja onu trajnu kopču, katalizatora i posrednika među duhovnim silama i mogućnostima odgajaničke individualnosti i objektivnim, u kulturi stečenim vrednotama“ (Matičević, 1938c, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 113).

¹⁶ „Odgajatelj u svojoj odgajateljskoj ljubavi ima svoje ideje i ciljeve, on zastupa svijet objektivnih vrednota (istinu, ljepotu, dobrotu i svetost) oličeni u kulturi jedne sredine (društva, naročito svog naroda), on mora da uvede i asimilira svog odgajanika toj kulturi i narodu“ (Ibidem, 117).

¹⁷ „Odnos odgajatelja i odgajanika je samo jedna sfera odgoja. Odgajatelj je samo uzor, model ponašanja, on je službenik i mentor općeg uzgojnog duha“ (Pataki, 1938a: 43).

kontekst¹⁸. Tako Pataki smatra kako odgajatelj odgajanja odgaja verbalnim i neverbalnim porukama¹⁹, on je promatrač i poticatelj odgajaničkih aktivnosti²⁰ te je promicatelj kulturnih vrijednosti²¹.

ZNAČAJ KULTURNE PEDAGOGIJE ZA HRVATSKU PEDAGOGIJSKU BAŠTINU

Vodeći predstavnici kulturne pedagogije u Hrvatskoj ostavili su iznimno značajan i neizbrisiv trag u samoj povijesti pedagogije, u njenom osamostaljenju i razvoju kao znanosti, kao i u promoviranju i unapređenju izobrazbe i stručnog usavršavanja odgojno-obrazovnih djelatnika na Sveučilištu u Zagrebu. Tako je Matičević 1928. utemeljio prvi studij pedagogije na Sveučilištu u Zagrebu, Vuk-Pavlović svojim je djelom *Ličnost i odgoj* (1932) hrvatskoj pedagoškoj baštini ostavio u naslijeđe vrlo vrijednu teoriju odgoja, a Patakijevim je zalaganjem 1946. godine osnovan Pedagoški institut Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na kojem je organizirao pedagoško-metodičko obrazovanje budućih srednjoškolskih nastavnika. Radeka (2013: 350, 2020: 205) tako ističe kako je kulturna pedagogija u hrvatskoj povijesti najznačajniji i najsnažniji pedagoški pravac. Naime, kulturna pedagogija doprinijela je osuvremenjivanju i usklađivanju hrvatske pedagoške misli s europskim i svjetskim pedagoškim strujanjima, a njome je ujedno i postigla najvišu razinu unutar svog znanstvenog razvoja afirmirajući se u zasebnu, samostalnu znanstvenu disciplinu (Radeka, 2011: 121, 2013: 345, 2020: 207).

Kao najugledniji hrvatski pedagog između dva svjetska rata, Matičević je zastupao za to vrijeme napredne ideje reformne pedagogije, koje je širio na područje svoje domovine Hrvatske obogaćujući hrvatsku pedagošku kulturu pedagoških djelatnika (Radeka, 2020: 193; Vukasović, 2015: 85). Djelujući u razdoblju najproduktivnijeg razvoja pedagogije u Hrvatskoj, svakako je pri-

¹⁸ Pataki tako ističe kako se odgojna atmosfera (*intencija*) ili odgojno djelovanje ne odnosi samo na profesionalnog odgojitelja, već i na obitelj, školu, crkvu, društvo, državu, narod“ (Ibidem, 44).

¹⁹ „I kada čovjek uzgaja (a ne uzgaja samo profesionalni uzgajatelj), bilo nijemim držanjem ili primjerom svojim, bilo izriječkom; savjetujući, zapovijedajući, koreći, poučavajući, upravljajući itd., onda se u njegovoj individualnoj uzgojnoj intenciji, i u tom uzgojnom djelovanju, zrcali nešto iz *općeg* uzgojnog duha i njegove intencije“ (Ibidem, 44).

²⁰ „Odgajatelj je više neki niemi promatrač, koji osluškuje i nadzire prirodno sazrijevanje i razvijanje duše. On je u najboljem slučaju tek vješt režiser koji iz pozadine i nevidljiv stvara takove situacije, koje čuvaju i podpomažu prirodnost odgajaničkova duševnog razvitka“ (Pataki, 1943: 202).

²¹ „Odgajatelj izvršuje velik i odgovoran posao u životu. On nije samo odgajatelj, nego je i promicatelj kulturnog života“ (Ibidem, 206).

donio osuvremenjivanju hrvatske pedagojske misli i njenom usklađivanju s svjetskom razinom pedagoškog promišljanja (Radeka, 2020). Navedeno potvrđuju njegova promišljanja u duhu kulturne pedagogije, a o kojima je pisao u člancima *Osnovi nove škole* (1934b), *Idealni i realni momenat u uzgoju* (1923), *K problematici funkcije uzgajanja i jedne nauke o njoj* (1934a), *Pedagojski akt i odgajateljsko zvanje* (1934c) te *Priroda, kultura i odgoj* (1935), svakako primjenjivim i u današnjem promišljanju o odgoju. Tako u članku *Osnovi nove škole* (1934b) iznosi metode rada i potrebu provođenja *nove ili moderne škole* u duhu povratka čovjeka prirodi, promišlja o samosvijesti kulture i njenog odgojnog djelovanja²², nacionalnoj kulturi²³, kao i o slobodi čovjekova rada, promišljanja i izražavanja te stvaranja²⁴ (Matičević, 1934b, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 124-139). Nadalje, u člancima *Idealni i realni momenat u uzgoju* (1923) i *K problematici funkcije uzgajanja i jedne nauke o njoj* (1934a) Matičević promišlja i o biti i svrsi odgoja (uzgoja)²⁵, dok se u članku *Idealni i realni momenat u uzgoju* (1923), također osvrće na poslijeratno pedagojsko stanje i skreće pozornost na ključnu ulogu mladeži u budućnosti društva u ratnom i poslijeratnom vremenu (Matičević, 1923, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 85). U članku *Pedagojski akt i odgajateljsko zvanje* (1934c) govori o važnoj ulozi odgajatelja u kontekstu razvijanja kulturnih vrijednosti (Matičević, 1934c, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 116-122) koje se u današnjem odgoju mogu tumačiti kao one osnovne, temeljne moralne vrijednosti koje čovjek svojim odgojem prenosi na drugo ljudsko biće (bilo ono dijete ili odrastao čovjek). Nadalje, Matičević u članku *Priroda, kultura i odgoj* (1935) u centar svog promišljanja stavlja odgoj čovjeka kao duhovnog i kulturnoga bića u duhu kulturnih vrijednosti, pa čovjeka promatra kroz prizmu duhovnosti i „kulturne energije“ kojega njegova duhovnost izdiže iznad drugih živih bića, dok mu „kulturna energija“ omogućava stvaranje novog života i novih kulturnih vrijednosti (Matičević, 1935, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 200-201).

²² Matičević odgojno (*uzgojno*) djelovanje opisuje kao „izraz do samosvijesti izdignute kulture, svjestito razumijevanje i upravljanje kulturnih sila, kulturne volje“, a „svaki kulturni narod treba da ima uvijek pred očima pitanje uzgoja svoga podmladka“ (Matičević, 1934b, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 124).

²³ „Pun čovjek može biti samo nacionalan čovjek“, a „samo nacionalna kultura može biti prava, iskrena i nepatvorena, plodna i napredna – prirodna“ (Matičević, 1934b, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 138-139).

²⁴ „Tek u slobodi može uspijevati pravo, iskreno, originalno, lično, odgovorno i savjesno kulturno stvorenje, tek u slobodi čovjek nalazi i daje čitava sebe, postaje pun i vrijedan čovjek“ (Matičević, 1934b, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 135).

²⁵ Matičević u članku *Idealni i realni momenat u uzgoju* ističe kako je u središtu promatranja „bitno pitanje: Koja je svrha uzgajanja?“, a odgovor na to pitanje po njemu ne „ne može biti čisto istraživanje činjenica“, već je potrebna „idejavodilja“ koja se ogleda kao „idealni momenat u uzgajanju“ (Matičević, 1923, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 85). U članku *K problematici funkcije uzgajanja i jedne nauke o njoj* promišlja o tome „šta je zapravo odgajanje“, ujedno odgovarajući kako je „to pitanje tako temeljito prevedeno“ (Matičević, 1934a, u: Kujundžić i Marjanović, 1991: 171).

Značajan doprinos hrvatskoj pedagogijskoj baštini svakako je i Vuk-Pavlovićevo djelo *Ličnost i odgoj* (1932) koje u odnosu na vrijeme nastanka predstavlja jednu novu teoriju odgoja, a u kojoj je iznio svoja promišljanja o odgoju, biti i svrsi odgoja, kulturnim vrijednostima, odnosu odgajatelja i odgajanika, odnosu moći i ljubavi u odgajanju, potrebi očuvanja kulture i kulturnih vrijednosti te važnosti postizanja autonomije odgojnih ustanova i odgojne djelatnosti. Tako u razdoblju žestokih političkih sukoba u Hrvatskoj Vuk-Pavlović (1932: 202) piše i progovara o univerzalnemu ljudskom značenju odgoja u kojem nije važno od kud je tko, koje je nacionalnosti, vjere, ni kojeg je roda, već naglasak stavlja na moralne vrijednosti čovjeka i mogućnosti njegova duhovnog razvoja, što je aktualno i u današnjim promišljanjima o odgoju čovjeka kroz prizmu ravnopravnosti, demokracije i humanosti. Nadalje, njegova promišljanja i opisivivanja smisla odgojnog odnosa²⁶ i odnosa kulturnih vrijednosti obzirom na različitost ljudskih kultura²⁷, u radu *Teorija i odgojna zbilja* (1934), primjenjiva su i aktualna i danas, a kao takva predstavljaju važno odgojno pitanje – pitanje smisla odgoja u kontekstu sazrijevanja i razvoja čovjeka u duhu visokih moralnih vrijednosti, a koji su svojstveni svim ljudima bez obzira na kulturu i vrijeme. U istoimenom radu Vuk-Pavlović također promišlja o odnosu pedagogijske teorije i prakse, odgojnoj zbilji, vrijednosnim doživljajima te odnosu pojedinca, odnosno *lica* prema vrijednostima (Vuk-Pavlović, 1934).

Naslijedivši Matičevića na Sveučilištu u Zagrebu, Pataki je ostavio neizbriživ trag na samom sveučilištu, ali i na razini cijele tadašnje države te općenito u hrvatskoj pedagogijskoj povijesti. Osim što je osamostalio pedagogiju od filozofije u zasebnu znanstvenu disciplinu, načinio je velik iskorak i u samoj organizaciji izobrazbe budućih pedagoških stručnjaka. Tako je, prema Vukasoviću (2015: 119–120). Pataki svojim aktivnim sudjelovanjem u pedagoško-metodičkom osposobljavanju budućih odgajatelja, učitelja i pedagoga značajno pridonio postavljanju temelja metodika srednjoškolske nastave, što je pak rezultiralo nastankom metodičkih priručnika, brojnih metodika, udžbenika, ali i radova u pedagoškim časopisima. Pataki je ujedno i najplodniji pedagojski pisac među predstavnicima kulturne pedagogije u Hrvatskoj, ali i među svojim prethodnicima i suvremenicima, kako u Hrvatskoj tako i u bivšoj Jugoslaviji te je do 1945. godine bio među vodećim pedagozima i pred-

²⁶ „Smisao je odgojnog odnošaja da se u njemu i po njemu ostvari pun kulturni život, da se, drugim riječima, održi kontinuitet vrijednosnog doživljavanja u što većoj obuhvatnosti i što višoj razini“ (Vuk-Pavlović, 1934: 53).

²⁷ „U različitim se kulturama mogu očitovati i različite vrednote te na različit način život ljudski ispunjavati smislom“ (Ibidem).

stavnicima kulturne pedagogije u Hrvatskoj (Vukasović, 1994: 396, 2010: 109, 2015, 119-129). Njegovi brojni radovi, pisani u duhu kulturne, vrijednosne i filozofijske pedagogije, objavljeni u razdoblju od 1928. do 1944. godine, iznimno su vrijedan pedagoški izvor istraživanja hrvatske pedagoške baštine (Vukasović, 1994: 396, 2010: 109). Tako primjerice u radu *Razmatranja o pedagoškoj teleologiji* (1928) promišlja o odgojnoj svrsi i odgajanju koje vidi kao promišljen „kulturni posao“ te prikazuje svoje stavove o isprepletenosti pedagogije i filozofije (Pataki, 1928: 269), dok u djelu *Kulturna pedagogija i problemi duhovno-znanstvene psihologije* (Prilog kulturno-filozofijskoj problematici) (1929) raspravlja o kulturnoj pedagogiji, kulturi, obrazovnoj praksi i pedagoškoj teoriji iz perspektive kulturne pedagogije. Cjelokupnu „sliku“ čovjekova razvoja Pataki iznosi u djelu *Razvoj čovjeka i obrazovanje ličnosti* (1938b: 141-143), u kojemu promišljajući o odgoju, obrazovanju i razvoju čovjeka ističe neizbježnost njihova međusobnog djelovanja na razvoj cjelokupne čovjekove ličnosti²⁸ koja se putem kulturnih vrijednosti preoblikuje u kulturno biće (*kulturni individuum*), pritom naglašavajući kako se ne smije zanemariti utjecaj okoline i osobnosti čovjeka na njegov razvoj²⁹. Djelo *Problemi filozofijske pedagogije (Odnos filozofije i obrazovanja)* (1933) sadrži njegova promišljanja o odnosu pedagogije i filozofije, teoriji obrazovanja vrijednostima, a sve ih dovodi u vezu s odgojnom svrhom, dok u djelu *Problemi i pravci reformne pedagogije* (1938) promišlja o autonomiji pedagogije kao znanosti, o kulturi, odgoju, kulturnoj svijesti, o pravcima nove pedagogije te o teoriji „nove“ škole. Tako govoreći o reformnom pokretu nove pedagogije promišlja o teoriji škole, a koji je kao takav „proizišao uglavnom iz kritike ‘stare’ škole, za jednu novu i napredniju školu“ (Pataki, 1938a: 46), u čemu vidimo poveznicu i sa sadašnjim promišljanjem o „staroj školi“, odnosno tradicionalnom načinu poučavanja, kritikom odgoja i obrazovanja, a u cilju poboljšavanja i unapređenja današnjeg odgojno-obrazovnog sustava za obrazovanje budućnosti.

²⁸ „Ljudsko se biće tokom svog životnog razvoja obrazuje odnosno formira; kada se ono formira u pravcu jedne cjelovitije i, manje ili više, zaokruženije strukture svog duhovnog života – onda imamo prava i razloga da govorimo o obrazovanju ličnosti“ (Pataki, 1938b, u: Čehok, 1997: 141).

²⁹ Čovjek jest ili postaje ono kako ga njegova priroda, njegova „unutrašnja priroda“ na jednoj strani i okolina ili „vanjski svijet“ na drugoj strani, rezuliranim djelovanjem, dakle suradnjom, određuju i formiraju (...). Čovjek je produkt svoj unutrašnjih sila i svijeta koji ga okružuje (Pataki, 1938b, u: Čehok, 1997: 143).

ZAKLJUČAK

Kulturna pedagogija donijela je Hrvatskoj pedagoški procvat te ostavila dubok trag na hrvatsku pedagošku baštinu. Na krilima reformnih europskih strujanja, Stjepan Matičević, Pavao Vuk-Pavlović i Stjepan Pataki gradili su i razvijali na našim prostorima novi pedagoški pravac istaknuvši se kao najvažniji hrvatski predstavnici kulturne pedagogije. Iako su političke i povijesne okolnosti naglo prekinule i onemogućile njen nastavak i razvitak kao znanstvenog pedagoškog pravca naši su hrvatski predstavnici kulturne pedagogije ostavili značajan trag u hrvatskoj pedagoškoj baštini. Najvažniji doprinos kulturne pedagogije u Hrvatskoj, odnosno njenih predstavnika, ogleda se u razvitku pedagoške teleologije, odvajanju pedagogije od filozofije u samostalnu, autonomnu znanost te razvoju metodike u stručnom radu budućih pedagoga - praktičara. Djela naših glavnih predstavnika kulturne pedagogije u Hrvatskoj vrlo su zanimljiv i vrijedan dragulj za izučavanje i proučavanje pedagoških, ali i teleoloških pitanja odgoja, odnosno svrhovitosti odgajanja. Teleološko pitanje odgoja i danas predstavlja važno pedagoško pitanje pa bez temeljnog promišljanja o smislu i svrsi odgoja pedagogija zapravo gubi na svojoj izvornosti, esencijalnom postojanju i kritičkom sagledavanju zakonitosti i prakse odgoja i odgajanja.

LITERATURA

- BAŠIĆ, S. (2000). Odgoj. U: Mijatović, A. (ur.). *Osnove suvremene pedagogije*. (175-201). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- BOGNAR, B. (2015). Čovjek i odgoj, *Metodički ogledi*. 22 (2): 9-37.
- BOLLNOW, O. F. (1989). Die geisteswissenschaftliche Pädagogik. U: Röhrs, H., H. Scheuer (ur.). *Richtungsstreit in der Erziehungswissenschaft und pädagogische Verständigung* (5370). Dostupno na: <http://www.wernerloch.de/doc/GeisteswissPaed.pdf> Posjećeno 21.kolovoza 2021.
- ČEPULO, D. (2002). Ivan Mažuranić: liberalne reforme hrvatskog sabora 1873-1880. i srpska elita u Hrvatskoj. U: Graovac, I. (ur.). *Dijalog povjesničara-istoričara: Herceg-Novi, 1-4. ožujka 2001.* (287-304). Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann.
- DUMBOVIĆ, I. (1999). Razvoj pedagoške misli u Hrvatskoj. U: Mijatović, A., H. Vrgoč., A. Peko, A., Mrkonjić, J. Ledić (ur.). *Osnove suvremene pedagogije*. (78-100). Zagreb: Hrvatsko-pedagoško književni zbor.
- GIESECKE, H. (1993). *Uvod u pedagogiju*. Zagreb: Educa.
- GUDJONS, H. (1994). *Pedagogija: temeljna znanja*. Zagreb: Educa.
- HERCIGONJA, Z. (2020). *Odabrane teme iz opće pedagogije, drugo prošireno izdanje*. Varaždin: Vlastita naklada autora.
- Hrvatska enciklopedija (2006). *Hrvatska enciklopedija: 8: O – Pre* (glavni urednik Ravlić S.). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- KREŠIĆ, K. (2011). Promišljanja Stjepana Matičevića o odgoju, *Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu*. 1 (2): 110-119.
- KUJUNDŽIĆ, N., I. MARJANOVIĆ. (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S. (1923). Idealni i realni momenat u uzgoju (prvi put objavljeno u: *Kršćanska škola*, br. 5-6, Zagreb, 1923.). U: Kujundžić, N., I. Marjanović (ur.). (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*. (49-54). Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S. (1934a). K problematici funkcije odgajanja i jedne nauke o njoj (prvi put objavljeno u: Rad JAZU, knj. 250. Zagreb, 1934a.). U: Kujundžić, N., I. Marjanović (ur.). (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*.

- (163–199). Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S. (1934b). Osnovi nove škole (prvi put objavljeno kao posebna knjižica u *Biblioteci „Škole rada“*, sv. 2, Zagreb, 1934b). U: Kujundžić, N., I. Marjanović (ur.). (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića.* (124–140). Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ S. (1934c). Pedagogijski akt i odgajateljsko zvanje (prvi put objavljeno u časopisu *Napredak*, br. 1-2 i 3., Zagreb, 1934c.). U: Kujundžić, N., I. Marjanović (ur.). (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića.* (113–123). Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S. (1934d). *Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi* (prvi put objavljeno u „*Učitelju*“, br. 7, Beograd, 1934d). U: Kujundžić, N., I. Marjanović (ur.). (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića.* (151–162). Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S. (1935). Priroda, kultura i odgoj (prvi put objavljeno u časopisu *Napredak*, br. 4, 5-6. Zagreb, 1935.). U: Kujundžić, N., I. Marjanović (ur.). (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića.* (200–213). Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MATIČEVIĆ, S. (1936). Kratka autobiografija. U: Kujundžić, N., I. Marjanović (ur.). (1991). *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića. Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića.* (228–230). Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- MUŽIĆ, V. (2004). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja.* Zagreb: Educa.
- PASTUOVIĆ, N. (1999). *Edukologija: Integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja.* Zagreb: Znamen.
- PATAKI, S. (1928). Razmatranja o pedagogijskoj teleologiji, *Nastavni vjesnik.* 7-8: 261–272.
- PATAKI, S. (1929). Kulturna pedagogija i problemi duhovno-znanstvene psihologije (Prilog kulturno-filozofijskoj problematici), *Nastavni vjesnik.* 8: 298–305.
- PATAKI, S. (1933). *Problemi filozofijske pedagogije (odnos filozofije i obrazovanja).* Zagreb: Zadržna štamparija.

- PATAKI, S. (1934). Razmatranja o filozofijskim i psihologijskim principima pedagogijske nauke, *Napredak*. 1-2: 249-261.
- PATAKI, S. (1938a). *Problemi i pravci reformne pedagogije*. Zagreb: Minerva.
- PATAKI, S. (1938b). Razvoj čovjeka i obrazovanje ličnosti. U: Čehok, I. (ur.). (1997). *Filozofija odgoja. Izbor tekstova hrvatskih pisaca*. (141-156). Zagreb: Školska knjiga.
- PATAKI, S. (1943). Smisao i uloga odgoja u kulturnom životu čovjeka, *Nastavni vjesnik*. 7-8: 193-206.
- POLIĆ, M. (1993). *Odgoj i svije(s)t*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- RADEKA, I. (2000). *Pedagogija Stjepana Patakija u kontekstu razvoja suvremene povijesti pedagogije u Hrvatskoj*. Doktorska disertacija. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- RADEKA, I. (2011). Pedagogija i ideologija u Hrvatskoj. U: Roksandić, D., I. Cvijović Javorina (ur.). *Desničini susreti 2010. Zbornik radova*. (116-136).. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu i Plejada d. o. o.
- RADEKA, I. (2013). Aktualnost kulturne pedagogije u Hrvatskoj. U: Hrvatić, N., A. Klapan (ur.). *Pedagogija i kultura, svezak 1*. (345-353). Zagreb: Hrvatsko pedagogijsko društvo.
- RADEKA, I. (2020). Pedagogija Stjepana Matičevića: Povodom stotinu i četrdesete godišnjice rođenja i osamdesete godišnjice smrti, *Acta Iadertina*. 17 (2): 193-212.
- VUK-PAVLOVIĆ, P. (1932). *Ličnost i odgoj*. Zagreb: Tipografija D. D.
- VUK-PAVLOVIĆ, P. (1934). Teorija i odgojna zbilja, *Napredak*. 1-2: 50-55.
- VUKASOVIĆ, A. (1987.). Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*. 13 (1-2): 163-180.
- VUKASOVIĆ, A. (1994). Povratak aksiologijsko-pedagogijskoj baštini, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*. 20 (1-2): 389-406.
- VUKASOVIĆ, A. (2010). Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju, *Odgojne znanosti*. 12 (1): 97-117.
- VUKASOVIĆ, A. (2013). Reafirmacija odgoja – alfa i omega pedagoškoga preporoda, *Obnovljeni život*. 68 (2): 253-262.
- VUKASOVIĆ, A. (2015.). *Likovi istaknutih hrvatskih pedagoga*. Zagreb: Školske novine.
- ZANINOVIĆ, M. (1993). Predstavnici kulturne pedagogije u Hrvatskoj, *Radovi – Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije*. 32 (9): 159-166.

CONTRIBUTION OF CULTURAL PEDAGOGY REPRESENTATIVES TO CROATIAN PEDAGOGICAL HERITAGE

Marija BISTRIC

Doctoral student at the University of Zadar,

Postgraduate doctoral study in pedagogy

Quality in upbringing and education

ABSTRACT

KEYWORDS:

*cultural pedagogy,
education, educational
activity, pedagogical
heritage*

*Cultural pedagogy developed in Germany at the beginning of the 20th century within the reform pedagogy, and it was created as a response to the crisis of outdated normative pedagogy of Herbartian origin. It appeared in Croatia between the two world wars with the work of the most important representatives of cultural pedagogy in Croatia – Stjepan Matičević, Pavao Vuk-Matičević and Stjepan Pataki. At the center of its interest is education, culture, cultural values and the relationship between educator and child, that is, the young person. The aim of the paper is to determine the similarities and differences in attitudes towards education from the perspective of the leading Croatian representatives of cultural pedagogy and to determine the place in the Croatian pedagogical heritage by means of work on documentation. The main contribution of representatives of cultural pedagogy to the Croatian pedagogical heritage is reflected in the separation of pedagogy from philosophy into an independent scientific discipline, the promotion and improvement of training and professional development of educational workers, and then in the modernization of pedagogical thoughts based on the contemporary pedagogical reflections of European pedagogues of the time. Furthermore, in 1928, Matičević founded the first study of pedagogy at the University of Zagreb, Vuk-Pavlović, with his work *Personality and education*, written in the spirit of cultural pedagogy, bequeathed a very valuable theory of education to the Croatian pedagogical heritage, and thanks to Pataki, the Pedagogical Institute of Philosophical Faculty of the University of Zagreb, where he also organized the pedagogical and methodical education of future high school teachers, which also represents a very important contribution to Croatian pedagogy in its entirety.*

